

Кримінально-правова характеристика саботажу (за федеральним кримінальним кодексом США): порівняльно-правовий аспект

Проценко М. В.

*Херсонський державний університет,
вул. Університетська, 27, Херсон, Україна
protsenkov1980@gmail.com*

Гавловська А. А.

*Херсонський державний університет,
вул. Університетська, 27, Херсон, Україна*

Алябов Ю. В.

*Херсонський державний університет,
вул. Університетська, 27, Херсон, Україна*

Ключові слова:

саботаж, національна безпека, обороноздатність, військові об'єкти, військове майно, Кримінальний кодекс України.

Досліджено кримінально-правову характеристику саботажу за федеральним кримінальним кодексом США, проведено порівняльно-правовий аналіз з кримінальним правом колишнього СРСР й України. Також досліджено визначення саботажу, надані вітчизняними й радянськими авторами. Визначено, що Кримінальний кодекс України не містить визначення саботажу. Натомість найбільш близькими до саботажу є визначені в Особливій частині Кримінального кодексу України злочини, а саме: державна зрада, тобто діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності й недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України та диверсія–вчинення з метою ослаблення держави вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їхньому здоров'ю, на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, а також вчинення з тією самою метою дій, спрямованих на радіоактивне забруднення, масове отруєння, поширення епідемій, епізоотій чи епіфітотій. Установлено, що розділ 105 «Саботаж» 18-го титулу Зводу законів США, також відомого як Федеральний кримінальний кодекс, визначає саботаж як навмисне пошкодження, знищення, забруднення, зараження або спробу цього відносно оборонних (військових) споруд, матеріалів або пристосувань з наміром заподіяти шкоду або перешкоди обороні США (в мирний час), заподіяти шкоду або перешкодити США або будь-якій асоційованій нації у військових приготуваннях, у веденні війни або оборонних дій (у воєнний час або в період дії надзвичайного стану). Зроблено висновок про доцільність включення до Особливої частини Кримінального кодексу України складу злочину «Саботаж» як низки діянь, які шкодять зміцненню обороноздатності України; знищення, пошкодження, викрадення, інших незаконних діянь щодо військового майна,

матеріалів, об'єктів тощо. Адаже, як видно з визначення саботажу, наданого вітчизняними вченими, його метою не завжди є спричинення шкоди суспільним відносинам, які забезпечують державну безпеку, конституційний лад, суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність, обороноздатність, тобто основи національної безпеки України.

Criminal legal characteristics of sabotage (under the US federal criminal code): comparative legal aspect

Protsenko M. V.

*Kherson State University,
Universitetskaya Str., 27, Kherson, Ukraine
protsenkov1980@gmail.com*

Gavlovskaya A. A.

*Kherson State University,
Universitetskaya Str., 27, Kherson, Ukraine*

Alyabov Y. V.

*Kherson State University,
Universitetskaya Str., 27, Kherson, Ukraine*

Key words:

*sabotage, national security,
defense capability, military
facilities, military property,
Criminal Code of Ukraine.*

The criminal-legal characteristic of sabotage according to the federal criminal code of the USA is investigated, the comparative-legal analysis with the criminal law of the former USSR and Ukraine is carried out. Definitions of sabotage provided by domestic and Soviet authors are also studied. It is determined that the Criminal Code of Ukraine does not contain a definition of sabotage. Instead, the closest to sabotage are the crimes defined in the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, namely: treason, ie an act intentionally committed by a citizen of Ukraine to the detriment of sovereignty, territorial integrity and inviolability, defense, state, economic or information security of Ukraine: side of the enemy in a state of war or during an armed conflict, espionage, providing assistance to a foreign state, foreign organization or their representatives in carrying out subversive activities against Ukraine and sabotage – committing to weaken the state explosions, arson or other acts aimed at mass destruction, infliction of bodily injuries or other damage to their health, destruction or damage to objects of important economic or defense importance, as well as actions for the same purpose aimed at radioactive contamination, mass poisoning, the spread of epidemics, epizootics or epiphytosis. US Code. Title 18 (Crimes and Criminal Procedure). Part I (Crimes). Chapter 105 (Sabotage) defines sabotage as intentional damage, destruction, contamination, or contamination, or attempted defensive (military) structures, materials or devices intended to harm or impede the defense of the United States (in peacetime), to cause harm or to interfere with the United States or any associated nation in military preparations, warfare or defensive action (in wartime or during a state of emergency). It was concluded that it is expedient to include in the Special Part of the Criminal Code of Ukraine the crime of “Sabotage” (as a series of acts that harm the defense of Ukraine; destruction, damage, abduction, other illegal

acts of military property, materials, facilities, etc.), because As can be seen from the definition of sabotage provided by domestic scientists, its purpose is not always to harm public relations that ensure state security, constitutional order, sovereignty, territorial integrity and inviolability, defense, ie the foundations of national security of Ukraine.

Вступ. За умов численних викликів національній безпеці й незалежності України особливої актуальності набуває кримінально-правовий захист її обороноздатності. Оскільки ці питання виникли в нашій державі відносно недавно, актуальним є питання запозичення зарубіжного досвіду, що своєю чергою потребує порівняльно-правового дослідження.

Порівняльно-правовий аналіз злочинів є предметом дослідження таких учених-юристів, як М. І. Мельник, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, М. І. Хавронюк, та інших. Однак, незважаючи на значний внесок досліджень указаних учених у розвиток вітчизняної юридичної науки, залишається низка питань, які потребують подальшого дослідження, залишаються дискусійними. До них належать питання порівняльно-правового аналізу злочинів, спрямованих на піддрив обороноздатності держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розділ 105 «Саботаж» 18-го титулу Зводу законів США, також відомого як Федеральний кримінальний кодекс, визначає саботаж як навмисне пошкодження, знищення, забруднення, зараження або спроба цього відносно оборонних (військових) споруд, матеріалів або пристосувань з наміром заподіяти шкоду або перешкоди обороні США (в мирний час), заподіяти шкоду або перешкодити США або будь-якій асоційованій нації у військових приготуваннях, у веденні війни або оборонних дій (у воєнний час або в період дії надзвичайного стану) [1].

§ 2151 «Визначення» розділу 105 Федерального кримінального кодексу закріплює такі визначення, що використовуються в цьому розділі:

- «військовий матеріал» (озброєння, боєприпаси, худоба, корми, лісові продукти й лісоматеріали, одяг, повітря, вода, продукти харчування, паливо, запаси, боєприпаси й усі предмети, частини або інгредієнти, призначені, пристосовані або придатні для використання США або будь-якою асоційованою нацією, у зв'язку з веденням війни або оборонних дій);

- «військові приміщення» (всі будівлі, майданчики чи інші місця, де військове майно виробляється, виготовляється, ремонтується, зберігається, видобувається, розподіляється, завантажується, вивантажується або транспор-

тується разом з усіма машинами та приладами; всі форти, арсенали, табори, в'язниці або інші установи Збройних Сил США або будь-якої асоційованої нації);

- «військові комунальні послуги» (всі залізниці, електричні лінії, дороги, залізничні колії, канали, греблі, пристані, причали, мости, будівлі, споруди, двигуни, машини, автомобілі, транспортні засоби, човни, літальні апарати, аеродроми, де є військове майно чи будь-які військові підрозділи Сполучених Штатів або будь-якої асоційованої нації; всі системи кондиціонування, дамби, водосховища, водопроводи, газопроводи та труби, споруди й будівлі, за допомогою яких або у зв'язку з якими вода або газ можуть зберігатися у військових приміщеннях Збройних сил Сполучених Штатів або будь-якої асоційованої нації, а також усі електричні джерела світла й електроенергії, пари або пневматики, телефонні й телеграфні установки, стовпи, дроти та світильники, бездротові станції та будівлі, пов'язані з технічним обслуговуванням й експлуатацією, що використовуються для подавання повітря, води, світла, тепла, енергії, зв'язку до будь-яких військових приміщень Збройних Сил США або будь-якої асоційованої нації);

- «асоційована нація» – будь-яка нація, що воює з будь-якою нацією, з якою воюють США;

- «національно-оборонне майно» (зброя, озброєння, боєприпаси, худоба, корми, лісоматеріали, склади одягу, харчових продуктів, палива, запасів, боєприпасів і всіх інших предметів будь-якого опису та будь-яка їхня частина або інгредієнт, призначені, пристосовані або підходять для використання в США у зв'язку з національною обороною або для використання у виробництві, ремонті, зберіганні, видобутку, розповсюдження, завантаження, вивантаження або транспортування будь-якого з вищезазначених матеріалів, або інших виробів, або будь-якої їхньої частини чи інгредієнта);

- «приміщення національної оборони» (усі будівлі, майданчики, мінні склади чи інші місця, де такий матеріал національної оборони виробляється, виготовляється, ремонтується, зберігається, видобувається, розподіляється, завантажується, вивантажується чи транспортується, разом з усіма, що розміщені в них, машинами та приладами; всі

форти, арсенали, військово-морські бази, табори, в'язниці або інші установи Збройних сил США).

§ 2152 «Укріплення, оборона гавані або оборонні морські райони» розділу 105 Федерального кримінального кодексу передбачає кримінальну відповідальність за навмисне зазіхання, ушкодження або знищення будь-яких споруд, майна чи матеріалів будь-якого укріплення або системи оборони гавані, що належить США або будується ними; навмисне втручання в експлуатацію або використання будь-якого підводного човна, міни, торпеди, фортифікації або системи захисту [1].

§ 2153 «Знищення військового матеріалу, військових приміщень чи військових служб» розділу 105 Федерального кримінального кодексу передбачає кримінальну відповідальність за втручання чи перешкоджання під час війни або надзвичайної ситуації на національному рівні, про які оголошено Президентом або Конгресом, Сполученим Штатам або будь-якій асоційованій країні в підготовці до ведення війни або оборонної діяльності; навмисне пошкодження, знищення, забруднення або зараження військових матеріалів, військових приміщень чи військових комунальних служб [1].

§ 2154 «Виробництво несправних військових матеріалів, військових приміщень або військових служб» розділу 105 Федерального кримінального кодексу передбачає кримінальну відповідальність за умисне виготовлення, побудову несправних військових матеріалів, військових приміщень чи військових служб, будь-якого інструменту, обладнання, машин, посуду з метою перешкоджати підготовці Сполучених Штатів чи будь-якої асоційованої країни до проведення війни або оборонної діяльності під час війни або надзвичайної ситуації на національному рівні, про які було оголошено Президентом або Конгресом [1].

Російські й радянські джерела надають доволі стисле визначення. Велика радянська енциклопедія визначає саботаж як навмисний зрив будь-якого заходу, ухилення від роботи або умисне несумлінне її виконання.

Тлумачний словник Ушакова визначає саботаж як навмисне несумлінне виконання обов'язків, ухилення від роботи або злісний зрив роботи за дотримання видимості виконання її.

Вітчизняні автори розуміють це поняття ширше. Словник української мови за редакцією І. К. Білодіда визначає саботаж як: 1) навмисний зрив роботи, який виявляється у прямій відмові від неї або в недбалому, несумлінному її виконанні; 2) приховану протидію здійсненню чого-небудь.

В юридичній енциклопедії за редакцією Ю. С. Шемшученка термін «саботаж» (франц. *sabotage*, від *saboter* – «стукати дерев'яними черевиками») визначається таким чином: 1) у широ-

кому розумінні – як прихована протидія будь-яким заходам, намагання перешкодити, уповільнити або внеможливити їх здійснення; 2) як одна з форм соціального протесту. Суть саботажу – у свідомому невиконанні владних розпоряджень або протидії їм. Характерна риса саботажу – відсутність зовнішніх відкритих ознак протистояння, вияву протесту, замаскованість справжніх намірів, удаваність належного виконання обов'язків.

За Кримінальним кодексом УРСР 1927 р. (далі – КК УРСР 1927 р.) саботаж розглядався як контрреволюційний злочин. Ст. 54-14 КК УРСР 1927 р. передбачала кримінальну відповідальність за те, що будь-хто свідомо не виконує певних обов'язків або навмисно недбало їх виконує зі спеціальною метою послабити владу уряду й діяльність державного апарату. Суб'єктами саботажу могли бути як посадові особи, так і інші працівники. Міра покарання – позбавлення волі або смертна кара з конфіскацією майна. Надалі кримінальне законодавство як УРСР, так і незалежної України відмовилося від використання терміну «саботаж». Подібні за своєю суттю дії кваліфікувалися як шкідництво, диверсія тощо.

Кримінальний кодекс України 2001 р. (далі – КК України) не передбачає кримінальну відповідальність за саботаж. До найбільш схожих на саботаж злочинів, які містить Особлива частина Кримінального кодексу України, слід віднести такі:

1) державна зрада, тобто діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності й недоторканості, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України (ст. 111 КК України);

2) диверсія, тобто вчинення з метою ослаблення держави вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їхньому здоров'ю, на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, а також вчинення з тією самою метою дій, спрямованих на радіоактивне забруднення, масове отруєння, поширення епідемії, епізоотії чи епіфітотії (ст. 113 КК України).

Родовим об'єктом цих злочинів є суспільні відносини, які забезпечують державну безпеку, конституційний лад, суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність, обороноздатність, тобто основи національної безпеки України.

У зв'язку з наведеним визначенням саботаж як злочин підлягає відокремленню від будь-яких

форм соціального протесту. Це питання є дискусійним і потребує окремого дослідження.

Висновки з проведеного дослідження. Щодо порівняння кримінально-правового визначення саботажу за кримінальним правом США та схожих складів злочинів, передбачених кримінальним правом України, слід зазначити, що кримінальна відповідальність за прояви саботажу настає у випадку, якщо вказані діяння вчиняються під час ведення війни або введення надзвичайної ситуації на національному рівні (крім того, у цьому випадку кримінальне право США також бере під свою охорону військові об'єкти та майно союзників США).

Включення до Особливої частини Кримінального кодексу України складу злочину «Саботаж» як низки діянь, які шкодять зміцненню обороноздатності України, знищення, пошкодження, викрадення, інших незаконних діянь щодо військового майна, матеріалів, об'єктів тощо є, на нашу думку, доцільним. Як видно з визначення саботажу, наданого вітчизняними вче-

ними, його метою не завжди є завдання шкоди суспільним відносинам, які забезпечують державну безпеку, конституційний лад, суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність, обороноздатність, тобто основи національної безпеки України. Метою саботажу може бути прагнення до незаконного збагачення, заволодіння військовими об'єктами, майном, помста керівництву на ґрунті особистих неприязних стосунків тощо. У такому випадку особу немає можливості притягнути до кримінальної відповідальності за злочини проти основи національної безпеки України, у той час як шкода обороноздатності України такими діяннями спричиняється. На відміну від Федерального кримінального кодексу США можливість притягнення до кримінальної відповідальності за саботаж за КК України не повинна бути обмежена веденням війни або надзвичайною ситуацією, адже, наприклад, бойові дії в зоні АТО (ООС) тривалий час ведуться без введення військового або надзвичайного стану.

Література

1. Title 18. Crimes and Criminal Procedure. Text contains those laws in effect on May 16, 2020 / Office of the Law Revision Counsel (OLRC). The United States Code. URL: <https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title18/part1/chapter105&edition=prelim>. (дата звернення: 14.06.2020).

References

1. Title 18. Crimes and Criminal Procedure. Text contains those laws in effect on May 16, 2020 / Office of the Law Revision Counsel (OLRC). The United States Code. URL: <https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title18/part1/chapter105&edition=prelim>. (дата звернення: 14.06.2020).